

Deák Gyula: Berzsényi estéje

Színmű 3 felvonásban

Személyek

Berzsényi Dániel, (42 éves),

Berzsényiné Zsuzsanna, (33 éves),

Dukai Takács Judit, (23 éves),

Helmeccy Mihály, (26 éves),

Geöndeözt Ferenc, (26 éves),

Misky Gábor, (44 éves).

Történik 1818-ban, Berzsényi birtokán, Niklán.

I. FELVONÁS

Szoba a Berzsényi-kúrián, már biederre hajló, könnyű bútorokkal. Semmi hivalgás azzal, hogy itt költő lakik. A bal-előtérben vékonylábú asztal, zöld posztóval fedett, rajta tonta, kalamáris, papíros és könyvek. A falon vadász-készség és ősök festett képei. A gerendás mennyezetről gyertyacsillár lóg. Egy szinten az asztallal, tunyán és szélesen, egy mély olú fotel.

A hátsó fal csupa ablak, s a közepén üveges ajtó. Látszik a kert: piramis-fenyők s szeptemberi délelőtti napsütése.

Jobb felé két ajtó, hátul s balra egy-egy.

1. JELENET

Judit és Berzsényi

Judit (az íróasztal mellett, toll a kezében, a szeme Berzsényin.)

Berzsényi (hullottan ül a fotelen. Gondolatot űző barázdák az arcán. Hátrabillent fejét most fölkapja, s törzse is meglendül):... Ezt: A poétai mű... (diktálva, szünetesen) ...nem egyéb, mint szobor, s a poétai kitételek e szobornak részei...

Judit (ir).

Berzsényi: (előrehajolva néz a futó tollra): Egyéb - egy b-vel.

Judit (restelkedve, halkán): Igen. (javítja az írást.)

Berzsényi (feje visszahajlik): ...Ámbár... Talán kettő... Kis János azt mondja, hogy az írásban olykor gyermeki hibákat ejtek... (ingerülten dobol a szék karján.) Lehet... Holnap meg olyan paskillus is jöhet, hogy dadogva ejtem a magyar szót... Hova papucsos lábuk nem tud felkocogni, ott nincs talaj, s levegő, csak a semmi. Üss meg egy különös hangot - a fülüket fájdtíják, s felcserhez futnak e kicsinyek És jönnek a recensiok, hogy dagályos vagyok és fölösen ontom a szókat -, holott csak egyszer járnának velem,... (széttárja karjait)... Hellas és Róma holt vizein, hol elégett világok párája száll, s az epigon hajóját fölkapja a dagály, távlatot s magasságokat mutatván!... De hol, ki mer

hajóra szállni?... Poron nőtt bogarak ezek, galacsint görgetők, s méltatlankodók, ha valaki, porszembe botolván, nem bukik orra!... (ujja most az íven kopog, melyen Judit írt.) Meddő munka ez, húgom! Miként ha buta szirtet hasztalan ver a hullám, s duzzogó taréjjal akarnók ostromát erősíteni... Jobb lenne, ha abbahagynók...

Judit (mosolyogva): S mindezt az az ügyetlen b tevé...

Berzsenyi: Deresen nyűtt ember, ha szél suhan mellette, mogyorófafalca suhintását hallja...

Judit: Na mondja, mondja tovább. Ígérem, figyelmes leszek. Hisz oly szép és tudós, amit eddig mondott...

Berzsenyi: A Tudományos Gyűjtemény aligha lesz e hiten...

Judit: Ezen a hiten az ország!

Berzsenyi: Csak volt, Judit. Egykor. Míg ki nem kezdte hitét Kölcsey úr, s a bíráló fekete köpenyét rá nem borítá költészetemre. Ez alattomos felhő alatt szürke minden tarkaság, s vizenyős a nyárra szabott gyümölcs zamata. - A publikum pedig a vállát vonja, s fintorog. Hisz Kölcsey csak tudja!... Schiller bírálata az ismeretlenségből emelte fényre Matthiassont. Mert ott a recensio okos olló, s permeteg. De nálunk - furkósbót!

Judit: Aki erős, visszavág!

Berzsenyi (megtetszik neki a szó): Hát visszavág! Írd, Judit! (pillanat után, diktálva):... E részek hibáit nem forgácsaikban, hanem az egésznek harmóniájában kell keresni...

Judit (ír, s az utolsó szót mondja): ...keresni...

2. JELENET

Misky, Judit és Berzsenyi

Misky (a hátsó ajtón jön. A hóna alatt irományok. Szolgáló, bókoló, nesztelen jöttel áll Berzsenyi elé): Alázatos szolgája a tekintetes úrnak.

Berzsenyi (csak a szóra veszi észre Miskyt, idegesen ráförmed): Na mi az Misky?

Misky: A számadás, könyörgöm. Az őszi szerszámokról.

Berzsenyi (fojtottan, maga elé): Rettenetes... (Miskyhez.) Nem megmondtam, hogy ne zavarjanak!?

Misky (kapkodva): Sürgős, könyörgöm, nagyon sürgős. Ma-holnap esőt kaphatunk, s ez ekék és boronák...

Berzsenyi (betegesen siránkozva): De könyörgöm, ezerszer könyörgöm, Misky, hát nem látja, hogy dolgozom? Szántás alá, őszi alá, (nekilendülve) vakon, mélyen, vérező ekével és éjjel is bódorgó boronával, hogy magának, Misky, érti, a Miskyknek, életet adjak és teátrumot!... (keményen, szemrehányón) S maga engem számoltat?...

Misky (összetörve, de makacsul): Ez, könyörgöm, inkább költségvetés...

Berzsenyi (ültében, dühösen, hirtelen elfordul, szembeül Judittal és Miskynek háttal.)

Misky (tehetetlenül): Már két hete, könyörgöm, hogy halasztani tetszik...

Berzsenyi (mintha nem hallaná Miskyt)

Judit (pár pillanat után, Berzsenyihez): Tán később, dél felé, jöhetne Misky...

Misky (hálásan, kinyúlva): Úgy, könyörgöm, dél felé...

Berzsenyi (nem fordul vissza, csak a vállon át): Majd hívatom...

Misky: Igenis könyörgöm. (kisomfordál, hátrál a jobb-első ajtón.)

3. JELENET

Judit és Berzsenyi

Berzsenyi: Lásd, leány, ez az, mi sorsodból hiányzik, s ezért vagy hívatott a poétaságra... Férfiak viharvert, vastag lélekhúrján kedvtelve játszik a melódia. De mely kín és fáj ez a muzsika! Köznapok zsírját és nincset le kell, hogy tagadd és takard, mialatt ünnepes nászt ülsz. Ám áttör a jólét bűze s a gond a költői köntösön, a robot pedig másnap százszor fanyarabb. Úti figura docet. - Asszonyok pókháló idegein halkabban pendül a versszó, de nyugalmas, hitvesi hűséggel. Mert mi a ti éltetek, efféle poétás kedvtelőké? Pádimentumon gombolyag, mit macskatalp illetve játékosan.

Judit (hátradől székén, s álmodozva, keresve néz a levegőbe):... Pádimentumon gombolyag... És a költészetünk se egyéb... Illegetés, rímjáték, csörgettyű... (Bersenyihez hajlik, izgalmasan) Azt hiszi, nem érzem, nem tudom ezt?... (villogva) S Ujfalvy Krisztin több talán?... (elhalkulva) Úgy igaz, ahogy Vitnyédy mondja: nem való ez a mesterség nekünk...

Berzsenyi (kissé akadozva, emlékezetbe híva költeményét):... "A lélek is csak úgy emelkedik - A virtusokhoz égi szárnyakon - Ha Delphi Isten önt sugárt belé"...

Judit: De mikor hasztalan tárom től a lelkem...

Berzsenyi: Kit a helikoni ünnep ünnepel, nem lehet hívatlan, s haszontalan.

Judit (mélázva): Esténként mindig ágyba viszem a maga verseskönyvét, hogy tanuljam "ezüst kerek futását", "lángkörök villózását", "a glóbusok mélyéből döngő dithyrámbot", s "hulló virágok szavát a Zephirhez"... Szeretném e bűvszavak ruháját leszedni, hogy meztelen bőrüket lássam, s a vérütést a rózsaszín alatt... Próbálom, mint szorul összebb a gége, ha sikoltás tör ki belőle. Futnék föl a hegynek, hogy izzadjon orcám... (bágyadtan.) S ami a toll hegyén kibuggyan: csörgettyű, csácsogás, semmi...

Berzsenyi (halkan, az erősebb szókat is tompán): A substantiát hasztalan keresed itt. Nincs. Amit az élet ad, csillámot vagy gyászt - egy parány csupán, mire, mint a csiga konok koesonyája, ráborul s alája fekszik a szív. És járod az anyaság útját. Arcodat a nap felé feszited, hogy ami forrás és szintitok, mind beléd folyjon, a szívedbe, s fűrődjék benne az atom. Ha pedig gyász, amit magadba zártál, úgy nincs elég árnya és kételye az éjnek, s Hades küszöbére édelegve gondolsz, hogy kitermelhesd, mi benned: a vészriadót!... S amikor gyöngyüre hízott a sejtés, még ketté kell vágni, vagy törni a szívet, hogy látható legyen a - betű... Így születik lányom, a költemény, a szárnyas teli torkú - ám a szülő immár csak árnya az egyszer volt ifjú szűznek...

Judit (elragadtatva): Örök gyermekeket adott a világnak, márványba vésik költeményeit, nemzeti gyűlések hajlínak lobogót, s Festetich eléje vándorol, ha ünnepét megtiszteli a költő!...

Berzsenyi (jóleső, de kesernyés mosollyal hallgatja Juditot. S most nagyon fájdalmasan szakad ki belőle): Kölcsey...

Judit: Ehh! Ezekkel szemben egy!

Berzsenyi: De súlyos egy. S nézd-e, mivé tett! A gondolatnál vívott száz csatám nem rontott annyit, mint ez egy (a gombokon fogva húzza-rázza a kabátját, mutatva, mennyire lefogyott.) Nézd-e! A testemet rágja! Hunyt szemem peckeli éjszaka, hogy megváltóm legyen a hajnal! A gondzó pipafüst csupa kérdőjel lett. Az élet sójában szavak fűszerszáma, mit az első falat után gyötrődve, étlen bontogatok. S a horizont, az egykor bűvös album, köd legelte tarló, hol reszketve, kékülő

szájjal, hívom a színes mindenséget... (kicsinyesen, panaszkodva) Hogy mondtad, Judit? Keresed az ezüst kerek futását?... (titkolózva, sűgva) En is keresem. Ülök a témán, ring alattam, feszül, s az energia már vinne, mint hajtógépből a golyót, ívesen, fűtűlve, ölni készen - de csak megkapaszkodok a rugódeszkán és nem tudok, nem tudok ellendűlni! Félek az azűrtől, hogy megűtöm magam benne. És elfűtedtem a levegű jűratait! Nem ősmerek a levegűt!... (lázasan, maga elé) Holott mindent látok! S mindenek közepén tűged, őh magyar! Tűltoson jűtt harcosok ivadéki mennek, csak mennek sorba, vűgtelen, gondozatlan sűpadtak, oskolátlan oskolások, hazulról jűtt hazátlanok, zengű szavunkat is elfelejtett nűmák. Vűndorlűstok célja: az élet leélűse - s a kincsteli iszűkot, melynek neve élet, sohase láttűtok. Hogy a kistűkűrben csak laza képek vannak, s a hallgatű nűtűn túl őblűs műly zenék, hogy érzelemnek szűk a szeretkezűs, s a miatűyűnk nem nyugvűpűrna, de harcok szűzata - nem tudjűk kűrűdűű vűndorok... (szűles gesztussal felűll.) Nem szabad elműlnom! Égnem kell oszlopos sűgűrral, ha mindenem hull is a zsarűtnokra!... (hirtelen Juditűhoz) Írd, Judit!...

Judit (egyűtt szállt, most összerezzen. Az írűsra hajlűk, s a szűt vűrja).

Berzsenyi (diktűlva): ...Otrombasűg a Jupiter Olympius orrűt megcsunkitűva, megforditűva, kalmuk orrkűnt állitűni... (tűprengve megűll, s műs, tűtova hangon.) ...Vűrj csak... Nem durva ez a szű: otrombasűg?...

Judit: Nem. S hű durva, akkor is hagynűm. Mert latolgatűva - elvűsz a vűdelem heve.

Berzsenyi: "A kritikűnak tűrgűya a mű, s nem a művűsz". S a hűv sohse pattanjon erre.

Judit (lapozűva keres az írűsban): Azt mondtűk, hogy a recensio epűs és gűnyolatos!...

Berzsenyi: Intű pűlda, hogy bele ne essűnk. Hűt inkűbb így: (int, hogy Judit írjon) Mi lenne Jupiter orrűbűl...

Judit (ír.)

4. JELENET

Berzsenyini, Helmeczy, Judit és Berzsenyi

Berzsenyini s Helmeczy (a hűtsű ajtűn jűnnek.)

Berzsenyini (Berzsenyihűz, Helmeczyre mutatűva): Messzirűl jűtt vendűg, kedves ősmerekűs.

Helmeczy (elűlűp és meghajtűva magűt): Servus humillimus, kedves urambűtűyűm.

Berzsenyi (mogorűvűn): Hozta Isten, tekintetes úr. (lassan, mustrűlűva, kezűt nyűjt.)

Helmeczy (kezűt fog Berzsenyihűl): Sopronban jűrűva, kedves kűtelessűg, hogy hűdolatot presentűljűk legnagyobb kűltűnknek...

Berzsenyi (mereven áll, s elnűz Helmeczy fűlűtt.)

Helmeczy (Berzsenyi ridegsűgűn meghűkken kissű, de fűlűlkerekedik, s kűnnyedűn folytatűva): Virűg és Vűtkovics tisztűletűt hozom, s Kis Jűnos űzenetűt, hogy oktűberi vizsgű-űtűjűn Niklűra is benűz a... a tekintetes úrhűz...

Berzsenyi (mint fűnt és nem felel.)

Helmeczy (űj zavarral, de mulatűra forditűva helyzetűt): Bűjűl hervadt tűjakon hozott ide a fűvaros, bizonyos Altenberg Fidűl. Fidűl egy nűmet és cűvegvűn, érűztem, hogy bajor szűrműzűs. Holott, űgűmond, imműr ötűdik sarj honi fűldűn... Nemde, csodűs a szű gyűkere?... (rűvedezűve kűrűlnűz, s megpillantűva Juditűt, fűlvillanyozűva felűje lendűl.) Ah, egy hűgly!... (franciűs bűkkal) Grűciűt instűl Helmeczy Mihűly...

Judit (feláll, fejét billent): Takács Judit vagyok.

Helmeccy (áradozva): Ah, Takács Judit, isteni Malvina, engedje, hogy bámulja, s köszöntsem Önt...

Judit (zárkózottan): Én is örülök, hogy ösmerem Önt.

Berzsenyi (kelletlenül, a szókat húzva): Szívesen látom - öcsémuramat... (Berzsenyinéhez) Gondoskodjál Zsuzsánna. (Helmeccyhez) Ám egynémely agendák - diktáltam éppen - hát megbocsásson... (Judithoz) Folytassuk odabent, Judit... (méltósággal, lassan, Helmeccyzt nem látva kimegy a bal-ajtón.)

Judit (kézbe kapva a tollat, tentát, papírost, kisiet Berzsenyi után).

5. JELENET

Berzsenyiné, Helmeccy majd Misky

Helmeccy (kényszeredett mosollyal pillantgat a bal-ajtóra).

Berzsenyiné (jóságosan). Vig reggel - bánatos este. Hát estére vidám is lehet. Üljön le, kedves. Majd kivárjuk.

Helmeccy: Köszönöm, asszonyon. (leül) S higgye el, ha tudom, hogy férje ura beteg, elhalasztottam volna a szerencsét.

Berzsenyiné (sopánkodva): Bizony beteg, nagybeteg - és mennyi rigolyás!... tavasszal még a szemelgető, pepecses munkát is szerette - s aratás, szüret már mind csak a nyakamon... Hagymás étel - pedig zölden is de ette - asztalra ne jöjjön... Köttesnek színét se lássa... A kondásra ráveretett, mert az ablak alatt túlkölt... És miért süt?... Mért esik?... És jaj, csak fölös szót ne és semmi nevetést...

Helmeccy: Tán lelki búbanat?...

Berzsenyiné: Kölcséyt szidja. Azt, hogy az Is... (a szájához káp) Óh, lássa, már ét is...

Helmeccy (maga elé): A Kölcséy bírálata... (fenn) Nem komoly dolog ez, asszonyom. Bárányhimlő, min minden poéta átesik.

Berzsenyiné (értetlenül): Bárányhimlő?

Helmeccy: Nos, igen. Piros kis pettyek a hiúság tükrén. S a gyógyításra ki más hivatott, mint kegyed, a költő hitvese...

Berzsenyiné (csodálkozva): Én?...

Helmeccy: S mely egyszerű kúra: Pólyára paskolni, ide oda rázni. Fölfejteni, villantani ezt és azt a verset. Kis házi tömjénnel ringani körötte. És csiholni, verni az ambíciót!... Kölcséy? Hát ki az? Végítélet? Zenebona?... Hajtsd, kedves, a füledet erre a könyvlapra, hol hajdan erős magyarokon csattog ének-ostor! Hallod még Kölcséy dünyögését?... Vagy jöjj, bánatosom, rózsalabirintba, s felelj és emlékezz!... (higgadtan) Így, asszonyom. (ismét elkapja a szó-ár) Mikor Eckarthausenfordításom: Gott ist die reinste Liebe... - megjelent, Horváth Ádám olyatén nyilatkozott, hogy ez, már mint az originál, selejtes mű s haszontalan. Engem akkor a hideg lelt heteken át - pedig hát mi közöm az originálhoz?... De ah, a literátor, mely miként Junó, napestig várná és soha se unná a hódolatot... És mi más a költő hitvese, mint hűséges bűv-legyező, mi langyosan leng és illatot játszik...

Berzsenyiné (elgondolkozva): A költő hitvese négy óraker kel, aprómarhát etet, tejestésztát ver, számadónak szalonnát mér, tojást szed az ölban, porol, főz, fon, köt és stoppol... Mára már csak

így. De úgy is volt, hogy reggel négy gyereket fűrösztött... Hát nem futja sehogy a poétaságra... aztán meg nem is értek én ehhez...

Helmeczy (riadtan): Nem szereti a verseket?...

Berzsenyiné: Van egy vers. Azt szeretem. A címe: Esti elmerengés...

Helmeczy: Ki írta?

Berzsenyiné: Nem tudom. Lidikével mondattam. Esti ima helyett...

Helmeczy (lelkesen): S a Berzsenyi-ódák? Illés szekerének új csoda-útja?...

Berzsenyiné (csöndesen): Azokat is, mindet elolvastam.

Helmeczy (a kalapja peremén gondosan körülszánt, s csak ezután szólal): A gyermekek persze már nagyocskák...

Berzsenyiné (fölragyog): Óh, mind a négy kirepült, épp két hete, Sopronba. Farcsi és Tancsi a líceumba, Lidia és Lackó István bátyáméknál. Ezeket Juditért adtuk - cserébe (könnyű sóhaj) és a csönd okáért... (hirtelen sürgéssel) Én meg csak állongok és éhkopp lesz a vendég! Mit szeret, kedves? Jó lesz töltött galamb és tejfölös lepény? Vagy maga is válogató? (a belépő Miskyhez) Ehol e, Misky! Udvarolja kissé vendégünket! Én meg futok a...

Misky ("válogató" végszóra bedugja fejét a jobb-első ajtón, körülkémlel, belép, esdekelve nyújtja az íromány-csomót Berzsenyiné felé s itt közbevág): Ne, ne, könyörgöm, tekintetes asszony! Ne menjen! Nézze át ezt a költségvetést!...

Berzsenyiné (ki már el-kifelé indult, megáll, s az iratra néz): Mi az?

Misky: Költségvetés, könyörgöm. Őszi szerszám javításról. Át kellene nézni, sommázni és approbálni, s maholnap ránk jön az eső, pedig a dömölki kovács...

Berzsenyiné: Hogy én ezt megolvassam? Hát az uram?

Misky: Nehezteli. Két hete mindennap kérelmezem, s már utál, könyörgöm, a tekintetes úr.

Berzsenyiné (szabadkozva): De Misky, nekem most. (ötlettel, Helmeczyhez) Á, nini, kedves, ugye maga fiskális?

Helmeczy: Az vagyok, asszonyom.

Berzsenyiné: Nézze át ezt a micsodát. (az iratra mutat) Kérem.

Helmeczy: Szívesen, asszonyom.

Berzsenyiné (kedvesen biccent Helmeczyre, s kisiet a jobb-hátsó ajtón)

Helmeczy és Misky (nézegetik egymást)

Misky (meghajol): Berzsenyi úr tisztartója, nemes Misky Gábor.

Helmeczy (feláll és kezet nyújt Miskynek): Helmeczy Mihály, ügyvéd, ha nem literátor.

Misky (buzgón teregeti írását Helmeczy elé): Íme, könyörgöm. (a szavakra bökö) Ekék, boronák, hordódongák, prés - emitt dizerziák...

Helmeczy (böngészve): 320 donga... (fölpillant) Mekkora a szőlő?

Misky (büszkén): 40 hold. Prima. A gombai hegyen.

Helmeczy (halkan füttyent, s tovább böngész, majd unottan fölnéz): De minek ilyen bagatellhez approbáció?...

Misky: Hát, könyörgöm, hogyan?...

Helmeczy: Adsza, nesze, csináltassa. Tisztartó az úr!

Misky (hüledezve): Hogy én, könyörgöm, csináltassam? (erélyesen) Egy patkószöveget se az úr tudta nélkül!

6. JELENET

Geöndeözt, Helmeczy, Misky

Geöndeözt (belép hátul. Helmeczyt meglátva, emlékekben kutat, s amikor ráösmer, tárt karokkal hozzáfut): Mihály!

Helmeczy (meglepődve, örömmel öleli Geöndeöztöt): Geöndeözt Feri! Nézd csak! Mely deus ex mahina!

Geöndeözt (öblösen): Helmeczy! Selymes, finom "Selymeczy"! Tűnt barátság kedves képe, hogy így elibém pottyansz!

Helmeczy: Ha vadalma pottyán a vándor fejére, melyik a véletlen? Az alma, vagy a vándor?

Geöndeözt: Mind a kettő. Notandum bene, én vagyok a vadalma.

Helmeczy: Szóval az értékesebbik.

Geöndeözt: Ohohó!

Helmeczy: Itt a pátriád?

Geöndeözt: Baranyában.

Helmeczy: Akkor hát mért vagy prepotens? Mért vagy te az alma? Hol az almafa?

Geöndeözt: Egyelőre csak virágzik...

Helmeczy (fürkészve):...És szonetteket sug a holdsugárnak...

Geöndeözt (kissé vontatottan, de még mosolyogva): Szonetteket.

Misky (hasztalan köhécselt, topogott, közbeszól tehát): Könyörgöm, uram, a költségvetés...

Helmeczy (Miskyhez): Ejnye, bátya, van szíve, két pozsonyi diákot ekként molesztálni? Hisz nyolc év után ezer az egymásnak mondandó!

Misky: Ránk tör, könyörgöm, az őszi eső...

Geöndeözt: Aj, de finom lesz...

Misky (epésen Geöndeöztökhöz): Beborított magnak, annak, igen az lesz. De oda előbb szántás kell! - Egyet-mást mink is tudunk, nemcsak a Georgicon!

Geöndeözt (ingerkedve): Nyolc szemes búza csak Keszthelyen terem!

Misky (mély meggyőződéssel): Meg is hal az a föld rövidesen!

Helmeczy (Miskyhez): Hát félóra múlva. Jó? Fordítsa meg azalatt a keszthelyi címet...

Misky (lemondón): Azalatt Dömölkön lehetnék... (fejcsóválva visszamegy a jobb-első ajtón.)

Helmeczy (leül, mosolyogva néz Misky után, s mikor mögötte már becsukódott az ajtó): Tehát Takács Judit, a zengő honleány!... Választott kegyfi vagy, fiú!... Az imént oly boldog valék, hogy láthatám... Már jegyessed?

Geöndeözt (jólesőn, szélesen leül): Gyűrűtlen, de már elígérkezett.

Helmeczy: S hol fogtok lakni?

Geöndeözt: Felső-Patyon. Nem nagy fundus, de okkal, tanultsággal akarom nevelni.

Helmeczy: Ja igen - a kis öreg emlité - te a Georgicont is frequentáltad...

Geöndeözt (elégedetten): Jutalmi művem "A többszöri szántásról" a "Kalászfűzér" című lapban megjelent.

Helmeczy: Az, tehát te is írogatsz?

Geöndeözt (lekicsinylően): Na igen. De nem azért, hogy tarkálljon a papír, hanem, ahogy Angyalffy mondja: az egyetlen termő szolgálatára.

Helmeczy (érdeklődve): Egyetlen termő: az a föld...

Geöndeözt: Az. A föld, melyből Misky négy szemes kalászt kap, s nyolc szemet, tízet terem a hollandnak.

Helmeczy (fölényesen): Bölcs dolog, fiam, és derék honfi vagy, ha ezekre forgatod elméd. De ez csak egy grádus, indulópont.

Geöndeözt: A földön kívül nincs grádus.

Helmeczy: Ezt mondja Misky, s a legelő nyájak. - A föld, melyből kenyér lesz, kenyérből jóllakás, idővel pocak és szűk lik a kriptábat. A kenyér, mit asztalra teszel - és nézed. Fényes barna, sárgapillés S fogy. Teremtő Isten, fogy. Hamar újat sütni! S nézed. Ennek jobbra, annak balra lett a pille-köldöke. Hejnye, hejnye, hejnye. Mily furcsa az élet. Ám ni, az íze egy. Foszlós, lágy és elteltető. Vivát Hungária!... S bámulod, mint zsidók borját, aranyistent, centrumot és minden erre fut. Idő, hogy érlelje. Tér, hogy sokszorozza. Elme, hogy gyűjtse. Asszony, hogy dagassza. - S ha jóllaktál - nos, jóllaktál?...

Geöndeözt (dacosan): Értem, hova vágsz. De ne féltse te engem! Tudok én örülni, ha jó szagú a május! S ne hidd, hogy az asszony elfelejt ölelni, ha dagaszt is a karja!

Helmeczy (elábrándozva): Krasznay ügyvédnél voltam patvarista, s gyakran járt oda egy francia grófnő. Bontópere volt az egrí káptalannál... Nem volt ez a grófnő szép asszony. Csak tiszta, suhogó, álmag. S én csak a topánját néztem e surranó, jégfenyű halfigurát. S az ernyőjét, e nádra bomló, csipkés báránnyelűt... És estenden ott járt a képzelet, ahol e csillogó topánok: párizsi bulváron; emberész millió remekén, selymek és ékek promenádján, ahol az a csipkeernyő Vénus tüzét veri, s árnyában a csóknak új képei kelnek, mint üvegházi csodák a szarkalábból... Oh, nekem látnom kell ezt!... (eszmélve, hidegebben) Ily kitanult embereket szeretnék itt látni. (keresi a szót) S ami nem fogható, azt nyálába szedni, s mondani: íme a harmónia!...

Geöndeözt (gúnyosan): S ehhez a nem értem micsodához - vers kell?...

Helmeczy (nagyon komolyan): Szonett és eposz és óda és epigramm, meg beszély, rege és história. Egyszóval nyomott szó, fűrésztött, ragasztott, kidörzsölt beszéd. Mert: olvass egy illatos szót. Olvasd el százszor, tanuld memoriter - s érezni fogod a violákat, mik pedig valóban nincsenek. A szó tehát megsegélt, alkottál, valamit csináltál enmagadból. Szagos violád van januáriusban. És tudod-e, mi ez? Elrúgás, fölszállás, rögtől szabadulás. Valami - Istenből!

Geöndeözt (mosolyogva): Ne, te antikrisztus!

Helmeczy: "Ez az én testem"... Légy tehát testemmé...

Geöndeözt (nevetve): S a végén, mint kaptos vőfélyek, rigmusban beszél a világ!

Helmeczy (őszinte sóhajjal): Ha én azt megérhetném...

7. JELENET

Judit, Berzsényi, Helmeczy, Geöndeözt

Judit (mint aki munkából szabadult, fölélegző lendülettel siet be balról, s a kezét nyújtja Geöndeöztnek): Jó napot, Feri. Már azt hittem, hogy ma nem megyünk a Deli-völgybe...

Geöndeözt (feláll, Judit elé megy, megcsókolja kezét, s hangosan, áradón, boldogan): Hát hogyha kisbalták esnének az égből!

Berzsényi (belép, s közel az ajtóhoz, a szereplőktől elfordulva, kedvetlenül megáll.)

Judit (visszapillant, s félig Berzsényinek): Behangzott a nevetése... (mosolyogva, feddően, csak Geöndeöztnek.) Úgy dübög, mint a tekepálya!... Hogy erről nem akar leszokni!...

Helmeczy (felállott, s bókosan Juditnak): Ép lélek harangja!

Judit (vidáman, Helmeczyhez): De minek égisz adresszálni?

Helmeczy: Hadd irigyeljék az Istenek.

Judit: Apróka kincs ez...

Helmeczy: Égben is ritka.

Judit: Egy okkal több, hogy rejtteni kell.

Helmeczy: Miért? Legföljebb elragadják az égiek...

Judit (kedvtelven hallgatta Helmeczyt): Velünk tart? Itt a fenyők alatt közel a Deli-völgy...

Helmeczy (Berzsényire pillant, s kis habozás után): Némely referendum... a tekintetes úrnak... Vigasztalan vagyok, óh bájosom...

Judit (ajkbiggyesztve elkapja fejét, s kezével gyöngén Geöndeözt karját illeti): Gyerünk, Feri.

Judit és Geöndeözt (el a hátsó ajtón).

8. JELENET

Berzsényi és Helmeczy

Berzsényi (feje lassan oldalt fordul, s hosszan néz Judit után.)

Helmeczy (rajtaüt, elfogja, megnézi Berzsényi merengő pillantását, s fölfogó, szimatos érdeklődéssel futkos a szeme a költőn.)

Berzsényi (lassan az íróasztalhoz megy, fölvesz egy könyvet, megpörgeti, visszadobja. Átmegy a színen, még egy futó pillantás a fenyőfák közé, megáll. Nem néz Helmeczyre.)

Helmeczy (vizslán kíséri Berzsényi minden mozdulatát. Karba tett kezekkel áll.)

Berzsényi (csak most néz Helmeczyre): Pipál uramöcsém?

Helmeczy (kezeit szétfejt és szíves mozdulat): Köszönöm kérdését - nem szokásom.

Berzsényi: Nékem - ebéd után.

Helmeczy: Akkor hát délután terjesztem elő a plánomot, mely némi andalgást szükségel, s mondják, hogy pipaszó mellett kedveskedő a fantázia. (folyton Berzsényi arcára les, érdeklődését akarja

fölpiszkálni, de eddig hasztalan.)

Berzsenyi: Én ebéd után csöndben szeretek pipálni, s a pipaszó mellett elalszom.

Helmeczy (kis csönd után, kerülgetve): Egy irodalmi szemlét tervezek, mely dúsabb, mint a "Tudósítás", s bátrabb mint a "Kurír". Szája lenne ez mindeneknek, hol hangot keres a honfiézés, széplélek avagy igazság. Postaláda lenne, s úriszék, hol érzemény és faktum tárgyalatnék. S célja csak egy: a fejlemény, mely ütközzék bár önosság érdekébe, túlrohan egy szebb jövő felé. Csatlósokat és érző kebleket keresnek minden vármegyében, sőt túl a léten, Bécsben s Angliában, hol hangunk, mint a húr szava hegedűk hasán, erősödjék és nemesüljön... Ám mindehhez vékony Helmeczy Mihály. Egy titán kellene oszlopunk alá, s ki lehet más, mint Berzsenyi!?

Berzsenyi (a pillája gyorsabban ver, de arca mozdulatlan.)

Helmeczy (szünet után, halkán): A vezéri pálcát hordani kell, s a királyi szó trónuson hangozzék!... Engem, nyugtalan fullajtárt, ez hozott ide, s mielőtt ágáló utamra térnék, elhatározását óhajtanám, s mint pátenst és lobogót vinném...

Berzsenyi (lassan): És Önnel nexust nem kötök többé.

Helmeczy (élénken): Miért?

Berzsenyi (villámló szemekkel, de tompán): Miért? Mert én csak cégér vagyok, fityegő, réztányér, s verseim köpönyegek, bohó "Kalauz"-ok, s neológ dühöknek takarására!

Helmeczy (fölnevet): Ah! A "Kalauz", új szavaim szerényke gyűjteménye, mellyel a második kiadást kísérem?!... De hát hol leljen kirakatot a propaganda, ha nem a céhbeli remeken? Mi adhat hitelt a színtelen magnak, ha nem a pompázó kiértség!... Avagy immár Niklán is idegen a nyelvújítás, e hű és bánatos küzdés, mely feledések és konkolyok árjából menti a magyar szót?!...

Berzsenyi (maga elé): Elmerengünk a küzdelemben és süketté tesz a hév, s vakká a szokás, mit megtanultunk. Kazinczy esze a vérünkbe ment, s az újítás mindennek, pörsenésnek, üszöknek arkanuma lett. S elmélyedve, szívet és pulzust feledve, pirosra festjük a holt leány képét...

Helmeczy: Csodálva hallom ezt az ódaköltő ajkán, ki Eszterházy, Festetich, Teleky, Prónay, s elménc nagyjainknak dicsőségét zengé! Hol a kor, mely kincs és szellem ennyi urát mutatná? Hol a magyar szó s akarat annyi hőse, mint jelen?

Berzsenyi (forrongva, fékezve magát): Ám mutasd meg nékem a nemzetet! Mutasd meg Árpád fürgetegét, Lajos öklét messze földeken, Hunyad corvinás művészetét, s Rákóczi ujjongó csatáit! Mutasd a magyart, fejjel kimagaslót, népek tömegében! Az öklöt, mely Berlin kapuján zörög! Az elmét, mely pápákat utasít! Hadurat mutass, magyar istent, kinek trónja van, mint egykor Jupiternek!... Oh, nem az embert kell magasztosítani, hanem a nemzetet, mely aztán, mint egy varázsemlő, örökkön táplálja kisdedeit!... Ha egyesek fénye megolvadna, s végigömlene az országon, mint sárga napsugár-tenger! Ha atléták izmait rostokra szedhetnék, s beleojtanók a milliókba! S látványt, tudást és kutatást, mit, kevesen, fölszívtunk magunkba, eláshatnók az anyaföldbe, honnan a nemzet fája fölinná s vinné minden levelekbe! Itt, itt kellene tenni... Ha jönne, ki tudná, hogy mit... Így nőne acélfal Hunnia köré, s bévül a falon Kánaán... (bágyadtan) Most csak a jaj száll a magyar mezőkön, s dült szemem, fájdalom hasztalan lesi!...

Helmeczy (megilletődve, de tüzesen): Ezt lesem én is, e jaj szülőökát, s mert hasztalan - az egy ember esendő képességeit összegyűjteném és sokszoroznám. Irodalmi szemlénk Memnon-szobor lenne, mely fölfogna, leszürne, s visszahangozva mindent, mi a hegyek közül, s ugarok mélyéből sóhajt és átszáll a hazán.

Berzsenyi (gúnyosan): Fölfogná persze Kölcsey szavát is. Hisz mulattató látvány, mint hull kasza alatt egy élet termése!...

Helmeczy (kapva a szón): Képzeltető oly balgaság, hogy kalodába hajtsuk a fejünket, s mocsokba mártsuk a lobogót?...

Berzsenyi (fájdalmasan): Azon a fejen tollkoszorú van, s kócnyelő, hazug, komédiás sátoron leng az a zászló!... (háborogva, tompán) Ó, de megtanítom én Kölcseyt! Szofista invektíváit összetöröm, s személyem hurcolásának árát veszem!

Helmecczy (gyorsan): S e hév összecsapás lesz a beköszöntő lapunknak homlokán.

Berzsenyi (törten, lángja múltan): ...Héví összecsapás... Mikor itt, benn (a szívre mutat) semmi sincs, csak pisla tétovázás, s bíborok tanyáján sápadás... Pusztul a hajlék, s benne a lélek tollász és álmatag bagoly... Beteg vagyok...

Helmecczy (halkan): Az esendő hajlékot tatarozni kell, s szemem át, ablakon, fényt keresni, s levegőt!... Gyógyulni kell!...

Berzsenyi: Próbáltam. Soproni sebészt. Másnemű javallást. Hasztalan.

Helmecczy: Mert éj és nap gondja a küzdelem, s a töprengés nemzete során. S Sisiphus munkáját görgetvén - hasztalan marad a javallás. Kegyetlen barátok sorsa ez, kiknek lelkén, mint a nádaly, tapad a fájó probléma. A szív, kámzsába pakolva, elfeled mindent mi játszóság - a száj, csak a jajt gyakorolván, görcsbe áll, s örökre mosolytalan - a vér pedig, köcsögbe zárva, kihűl és megalszik. - S ha az elme, végre, heuréka, megoldja a rejtélyt, s kigyúl a cselekvés útja - béna szív, görcs száj és aludt vér tudatlan, s képtelen tenni... (suttogva, meleg és biztató jósággal) Ott kint még nem hervad ligetünk. Ám telve a madarak torka, s az aranyszín holnap már rőtbe játszik... Óh, emeld föl szíved a kis üdvök felé, érezzél gyarló örömeket, egy lelejtő, táncos mozdulást, füttyös ekhót, elpergő kacajt, s mi mindennek tarsolya: ábrándokat! Száj, szedd az ízeket morzsold Horácot, s Ovidiust - s véredek az érzés cimbalomverőit játszanak végig minden metrumot!... Aztán, jövel megváltó ige, várnak: a helyes ész, s a szilaj tempók!

Berzsenyi (előbb unottan hallgatta, de mind érdeklődőbb s már figyel.)

Helmecczy (hosszú szünet után, színtelenebbül): Most mit dolgozik a tekintetes úr?

Berzsenyi (lenyűgözve mint a vallatott): Észrevételeimet a recenzióra.

Helmecczy: Októberre azt hiszem, kész lesz?...

Berzsenyi (mogorván): Nem lesz. Tán sohase lesz... Az egészet perc alatt elgondolám, s egy egy szaván napokat ötvözök. Agyamból vértesen ugrik az ötlet, de szemérmes a toll felé kúszván, s a papíron hajlékony pipogyaság. Mindegyre Kölcseyt látom, s vele vitázom grammaticae. Holott én nem ezt akarom. Nem a recensort! Embereket! S nem vitát, hanem vallomást és gyónását kínna és nyögésnek, mikből a verseket téptem... Mert (vontatottan) azt mondják, dagály, s nem érzemény a versem... (föllobogva) Hát akarom, hogy lássák, s mint ősmadár, marom a véredek, hogy lássák... (vergődve) S mit ad a tollam? Polémiát...

Helmecczy: Mert izgága képletek, s külsőségek bántják! Otromba tülök az ablak alatt. Gazdaság gondja. Misky számadása. Zárt szoba csöndje, hol reng a koppanás... E circumstantiák gubóján bajosan tör át a lepke... Lég kell és szabad szél járása... Teszem például, a gombai hegy, hol Pán nesze futkos, mit senki se hall, csak a költő és Malvin, a novicia... A gondot én itt szövögetném...

Berzsenyi (megkapva): Mond valamit, öcsém...

Helmecczy (gyorsan): S ha kitüntetne engem a tekintetes úr, hogy terveit közlené, s fogadná enyémet...

Berzsenyi (húzódózva): Afféle gubancos beszédből vajmi keveset profitálna...

Helmecczy: Kavicson is látható az Alpesek orma...

Berzsenyi (élénkülve): Hát... Tán a kertben... (gyöngye mosollyal)... levegőn...

Helmecczy (meghajlik): Parancsolatára.

Berzsenyi és Helmecczy (szertartásosan lassan el a hátsó ajtón.)

(A szín pár pillanatig üres.)

9. JELENET

Misky és Berzsenyiné

Misky (belopakszik a jobb-első ajtón, s görnyedten néz a távozók után.)

Berzsenyiné (jön a jobb-hátsó ajtón és sietve megy a bal-ajtó felé.)

Misky (Berzsenyiné után rimánkodva): Könyörgöm alássan, tekintetes asszony...

Berzsenyiné (eddig nem látta Miskyt, hirtelen megfordul.)

Misky (az írást nyújtogatva): ...az őszi szerszámok, s diverziák...

Berzsenyiné (pattogva): Hát az ügyvéd?

Misky (nyögve): Elment.

Berzsenyiné (mint fent): Már pedig én nem érek rá.

Misky (sötéten): Akkor tönkremegyünk.

Berzsenyiné (ijedten): Misky!

Misky (kifakadva): Nem lehet tovább!

Berzsenyiné: Hát mit tegyek, Misky?

Misky (az írást lebegtetve): Tessék, könyörgöm, megoldvasni és salválni.

Berzsenyiné (lassan előre jön, leül, sóhajt): Hát olvassa, Misky.

Misky: Igenis, könyörgöm. (olvasva) Hat eke Jároson, nyolc a Szedres-dűlőn - két borona fogak iránt - utalandó lenne a dömölki kovácshoz... (fölpillant, magyaráz) Két eke pengéje törött. Ez Buzáth Domokos hibája. Ha netán...

Berzsenyiné (türelmetlenül): Jó, jó, csak olvassa.

Misky: Igenis, könyörgöm. (olvas.) Háromszázhusz donga Kerese bognámál... (fölpillant, magyaráz) Az idei termés...

Berzsenyiné (közbevág): Jó, jó, jó, tovább...

Misky: Igenis, könyörgöm, (olvas) Végezetül diverziák. Primó: a kordé... (fölpillog laposan, s hebegve, sóhajtva) A csacsi-kordé... (maga elé, fölsíró méházással) Szatellesz, a fehér számár, köhögött... És azt mondta Zsuzsika: Jöjjön, Gabi, húzza...

Berzsenyiné (ingerülten): Na, na, hát mi lesz?

Misky (a múltban jár, s nem hallja az asszonyt): S Gabi lett a fehér számár... Ment, ment torony iránt... és fülére csípett a selyemostor...

Berzsenyiné (toppantva): Misky!

Misky (felrezen): Igenis, könyörgöm... (zavartan, kapkodva olvas.) Secundo: lajtorják, tertio: galambdúc...

- F ü g g ö n y -

II. FELVONÁS

Berzsenyi szőlője a gombai hegyen. Baloldalon nyárilak lépcsős homloka, s a színpad az udvar, mely hátul hegyre fut. A jobb előtérben egy diófa alatt asztal és székek. A diófa mögött jobbról, s baloldalon elől hátul ösvény visz a színre. - Napos délután.

I. JELENET

Judit és Berzsenyi

Judit (a fa alatt ír)

Berzsenyi (szembe ül Judittal. Pipál, diktál, s szeme a lány arcán):... De jól mondá Batteaux, hogy a tudománynak a gótok annyit nem ártottak, mint a hiú elmék... (élénken, derűsen, de bujkáló nyugtalanul.) Finis. (előrehajlik, az írásba néz.) Jókora pontot tevél. Mint egy harcmezőre hullott holt golyó. Am kérdés, hogy csatázó útján ütött e győzelmes réseket?... (székét megbillenti, szembe a nézővel. Szippant, hátradől, s a fölkarikázó füstre bámul.) Elvállik rövidesen. Üzentem reggel Helmeczynek, hogy kész a munka. Viheti.

Judit (leteszi a tollat): Nem olvassa át?

Berzsenyi: Nem. Mert agyonnyesném, s végül semmi se maradna, csak a pont meg a margó... Tizenháromban, Vitkovicsnál, társaság lévén, töprengtem, mit mondjak eszeset, s meglepőt. A mondandót megmértem, fölbecsültem, s a csattanót kutatva, avasnak, üresnek láttam a szót, mit tervezék. Mustráltam ezt is, azt is, s mi lőn a vége? Hallgatás. Úgy ültem ott, poéták gyűlhelyén, mint akinek esze az inába száradt...

Judit: Engem sose bánt fontolgatás. Ami a nyelvemen, leperereg.

Berzsenyi: Gyors szavak nyomába kocog a megbánás és az önemésztés.

Judit: Én nem ösmerem a megbánást. Önemésztés pedig nem gyötörhet engem. Hisz ostábla az életek mezősége, a futár-út, paripaугrás egyaránt nyitva van előttem. Hát szökdelek, ha a kedvem tartja.

Berzsenyi (kedvetlenre váltan): Van az ostáblán bástya is, mely egyenes útról sose tér. Nem tér le. Ez a végzete. Amint hogy sorsod érdeme az is, ha játékos a lelked és virány az út, hova lépsz.

Judit: S ha letérek róla?

Berzsenyi: Utánad fut... Lásd e. Én egykor pihenni vágytam. Csupa dac és nemértés dobogott köröttem, s ifjú testembe csömör szállott és tunyaság. Mit nekem az egek ostromlása, idegen sebhelyek, s univerzum titka!? Csak élni, menni, múlni - ezt akarám... S egy gyermekkel - Zsuzsánna akkor gyermek volt csupán - sátrat vertem a pusztában... S jött a csönd, az egyformaság, napok sora, egybeforrva, mint fekete gyöngylánc. - De éjszaka forni kezdtek és világoltak e gyöngyök, megannyi szomjas csillagok, s mint babonás, vad törzsek gyermeke, homlokomra és a szív fölé szedegettem e köszöntyűket, miknek a neve gyötrelem. A végtelen, a könny és a kacaj, a szívtitok és honfikételyek, gondolatom e száműzött gyermekei éjféli táncban sereglettek körém... És így hát hasztalan menekültem. Utánam jött a végzet útja. Nap helyett éj. De ugyanegy.

Judit: Mégis enyém a válasz: nap e vagy éj...

Berzsenyi: De letérve végzeted útjáról, meg kell hogy tagadd a karaktert, mely a rögök és árkok között valamit mégis csak ad, ha mást nem, egy sóhajt: hogy bevégeztetett. Ám szegd csak föl fejed és dacoskodj. Enyém az éj, mert akarom?!... Az önteltség percei múlván, riadtan nézel a tükörbe,

mert idegent látsz, s az az érzésed, hogy éned, a fájdalmas, a teljes a jobbik, elmaradt valahol. Elveszett... (eddig a nézőre nézett, most idegesen lendül a lány felé, s hirtelen, támadón, halkán) Szereted te Geöndeöztöt?...

Judit (nyugodtan, derűsen): Szeretem.

Berzsenyi (nyersen): Szereted?... A költészet-iskola stúdiója: a szerelem természetrajza. Tanultad! Tudnod kell tehát, hogy újdonság ez és soha még át nem élt konfirmáció, mely mindennek, mi közönséges, a visszáját mutatja. (erőltetett, gúnyos, keserű zsémbesen) Nos? Látod a flórba vont virágokat? Látod a hó fölött a lángos dithyrambot, s forró búbos partján a jégcsapokat?...

Judit (nyugtalanul): Igenis: tanultam e természetrajzot. És meg is tanultam a szerelem szeszélyét. Tudván pedig, hogy szertelen, elfutottam tőle. Mentem, mendegéltem, s találtam egy zengő, rejtelmes mezőt. Tüzes fejem jó volt itt lehajtani a földre, s elpihenve, nézegetve, tallóztatni kezdtem... Ezért lettem, így lettem huszonhárom éves, lányfővel, kedvetlen, egyedül... Lángos dithyrambot most se látok én. És mégis mondom: szeretem. Mert érzem, hogy egyenes, derűs társam lesz, s - mert kései korban nem jó egyedül...

Berzsenyi (tördelve, fojtottan): S azt hiszed, ez az út, az igazság, s az élet?

Judit: Ilyen is van. Kell legyen. Szokványos, bolygó kis emberek részére. S már mögöttem, messze hangzik a zaj, mit lányságom vívott a büszkeséggel. - Sétálok. Céltalan, oktanul. Valahol, szerényen, melegen várnak. S egy szögleten, anyásan, gyermekesen, ránr mosolyog az elmulás...

Berzsenyi: Meghunyaszkodás...

Judit: Nő vagyok.

Berzsenyi: S a lant?...

Judit: A férfié.

Berzsenyi (hosszú csönd után): Szeretnék neked valamit adni emlékül, hogy segítőm voltál... Vedd, mint egy éneket, porlepte, mogorva krónikából:... Pap lánya volt. Juditnak hívták, mint tégedet. Kelleme, lány delisége - egy rózsa lehelte szonett. Eszmevilága templom-fehér, s hárfákon remegő dallam. Csak szeme, ez estellő s virradó égszín - volt villámkacér... S én kitártam eléje keblemet, tarkálló kelet szőnyegét, hogy tapodja, járja és vállait borítsa... Nem volt még virágom, bimbókkal ágyaztam feje alját, sejtő és révedő vallással, betűtlen, szűzies versekkel... Húsz éves valék, esztelen, faggató és sose jóllakott... Szeret Judit?... Szeretem... Ezerszer mondá, hogy szeret... Ám ismét: szeret Judit?... És ekkor, biggyedten, hányivetve azt felelte, hogy: nem!... S ezer bizonyág, esküvés, gyöngébb volt, mint e tréfa... Búcsútlan, szótlán elhagyám... (behunyja szemét, álmodozva) És vittem e sebes szív közepén állott és elárvult vércsöppemet, örvényvilágodat, szerelem... (a szó mind forróbb lesz, emlékes, de egyre közvetlenebb, s végül már áruló vallomás Juditnak)... Szépmivű illatos kezéd a hajamra simul, óh Judit, s öszülő, fájó homlokom mögött úgy érzem ujjaid, mint karcsú oszlopot, mely lelke repkényét emeli... Hangod, e szomorús fuvalom, tikkadt ajkamat lengi, s felnyög a vágyam, dalokat sírok, fakó másait kacajodnak... Szemed, a tagadó ígéret, mint mardosó balzsam ég szívem fölött, s az áldozat füstjét, e bús szolgaságot, dicsőnek látják az emberek... Világok, sziklák húzódnak köztünk, s te nem tudod, mint tőri körmömet kín, köveket kaparván. Nem hallod, mint csapnak össze mellemben az ellen-pólusok, s mint feszül viharuk nyelvem alá, a nevedet mormolva: Judit!... Mérhetetlen kincseim vannak: andalgás, öröm, kacaj és sóhajok, miket mind neked gyűjtöttem, s Orpheusz nászmuzsikája...

Judit (merengés, gyönyör, kábulat az arcán, most a sejtelmektől riadtan felugrik, s a szék nesze koppan)

Berzsenyi (föltrezen, Juditra pillant, majd elfordítja fejét, s magába hullottan): Ifjúi dőreség, emlékezés... miből az a tanulság vonható, hogy gyöngé szerszám a Procrustes-ágy, ha érzeményt vallatnak rajta...

Judit (lehajtott fejjel, elgondolkozva áll)

(Csönd)

Berzsenyi (még mindig zavartan, az asztalon levő írásért nyúl): Tán mégis elolvasom... Hosszú így, tétlen a délután... (nem néz Juditra) Te mi tévő lesz?...

Judit (főlemeli fejét, s halkán, lassan): Hazamegyek.

Berzsenyi (megütődve, idegesen): Niklára?...

Judit: Sopronba.

Berzsenyi: Mikor?

Judit: Még ma.

Berzsenyi (kis szünet után, vontatottan): Azt hittem, ha némely javítás szükséges... (ingerülten ellöki kezéből az írást) Bár hiszen magam is végezhetem...

(Csönd)

Berzsenyi: Geöndeötz is megy?

Judit: Nem tudom.

Berzsenyi (indulatosan): Nem tudom!... Mi dolga más? S ha van, mi előbb ennél?... (feláll) Hát befogatok. Jó?...

Judit (igent bólint)

Berzsenyi (izgatottan): Holdtölte. Este már Zala felé jártok, ha otthon leled Niklán az úrfit... (lép egyet, megáll) Ám, ha jól veszem, badarság... Éjszaka valahol meg kell hálni. Miért nem Niklán? Nem igaz?...

Judit (halkán): Igen.

Berzsenyi (a tornác felé indul és megáll): Ni. Hiszen most már mi is bemehetünk... Úgy is lesz. Bemegyünk. Este Niklán leszünk. S holnap reggel elmegy. Jó lesz így, Judit?

Judit (bólint): Jó. (A diófa mögötti ösvény felé indul)

Berzsenyi (ráriád): Hova mégy?

Judit (visszaszólva): A méhesbe. (lassan tovább lendül)

Berzsenyi (a lányra méléz, majd mintha utána kapna): Mégse. Így nem lehet. Várj csak...

Judit (megáll, visszafordul)

Berzsenyi (akadozva): Az írásodat itt-ott tán nem érteném... És apró betűid közé nem tudnék toldani semmit... Holott szükség lesz toldalékra... S a diktandó is szokássá válik... Na és hát... egy hétről lenne szó csupán. Add még e hetet, művemnek, Judit...

Judit (szomorú jósággal): Maradhatok... Ha kívánja...

Berzsenyi (halovány, szemérmes szégyennel): Köszönöm Judit.

Berzsenyi (bólint, s lassan el jobbra)

Berzsenyi (botorkálva, elmélyedve, balra indul, befelé)

2. JELENET

Berzsényi, Misky, majd Berzsényiné

Misky (a bal-első ösvényen jön, s Berzsényit meglátva, meghökken, megáll): Alázatos szolgája a tekintetes úrnak...

Berzsényi (nem áll meg, csak odavetve mondja): Jó nap Misky... Mi újság?... (fölmegy a lépcsőn és be a házba)

Misky (szemlesütve, meggörnyedve áll, s nem látja, hogy Berzsényi bement): Békesség, könyörgöm... Csak a dongák miatt kell vala persecutálni... Nagy Ádi ugyanis szombatra ígéré, s könyörgöm, áztatni kéne, mielőtt munkába vesszük...

Berzsényiné (jön a bal-hátsó ösvényen, Miskyre pillantva megáll, majd félénken, előrehajolva): Misky!...

Misky (főlegyenesedik, s tétován pillog körül, s az asszonyra): Alázatos szolgája, tekintetes asszony...

Berzsényiné (elindul Misky felé): Megbolondult, Misky?

Misky: Referáltam, könyörgöm, a tekintetes úrnak...

Berzsényiné: Hol?

Misky: Itt. (mutatja) Itt állott, könyörgöm, itt.

Berzsényiné: És nem látta, hogy elment?

Misky: Nem néztem, könyörgöm. (tőle tellő daccal) Nem tudtam ránézni.

Berzsényiné (gyorsan): Baj van otthon?

Misky: Semmi.

Berzsényiné: Hát?

Misky (zavartan): Csak nem tudtam nézni.

Berzsényiné (nyugtalanul): Maga dugdos valamit!

Misky (tiltakozva): Én?

Berzsényiné: Maga.

Misky (beismerően): Én.

Berzsényiné: Beszéljen, Misky! A gyerekek?

Misky: Semmi.

Berzsényiné: A paradicsom?

Misky: Befőztük.

Berzsényiné: Az Istenért, hát mi?

Misky (habozik, körülnéz, titkolózó mozdulást tesz, s súgja): A Belzebub jár itten...

Berzsényiné (csodálkozva): Mi?

Misky (mint fent): A sátán fia. Garabonc. Vagy tudomisé, könyörgöm...

Berzsényiné (maga elé, komolyan): Megbolondult.

Misky (mély meggyőződéssel): Meg. Tornyok indulának, s a fecskék gyökeret eresztenek... (mondaná még, s csak szája mozog.)

Berzsenyiné (szánakozva): Na nyögje már ki!

Misky (szemlesütve): Röstellem... Majd talán írásban elaborálom...

Berzsenyiné (fölcsigázva): Azonnal mondja, mert megharagszom.

Misky (gyötrötten, lopva még egyszer körülnéz, s hebegve kezdi): Helmeczy, ki Geöndeötznél szállott, könyörgöm, afféle édesszájú és rákapott nálam az almaborra. Elmés világi dolgokat mesél, s korához képest avatott fő - hát ma délben így en társalogtunk: Mi újság odakint, már mint a hegyen? Érik a szőlő, felelém. Magam is azt hiszem, mondá, s még azt mondta hozzá, s nevetett: királyi szőlőszem a szép leány szája... Ezt én nem értem, felelém... Ha értené, poéta lenne az úr. Így Helmeczy, s újfent nevetett. - S én akkor, hallottam, szárny suhant, pata járt mellettem, s könyörgöm, kénszapot éreztem. A fiskális ellenben füttyürészett, s azt mondta... azt mondta...

Berzsenyiné (izgatottan): Na?

Misky (elhalóan): Hogy Zsuzsánna asszonynak még nem nyílt ki a szeme...

Berzsenyiné (értőn, ütöten, lehajtja a fejét.)

(Csönd.)

Misky (tehetetlen küszköd a sírással): Feljövet, megálltam a kökényes partján... Itt üldögéltek a diófa alatt és hallottam...

Berzsenyiné (fölrázza magát, s hevesen): Mit hallott?

Misky (botránkozva): Verseket mondott, szólogatván a kisasszonyt: Judit, óh Judit... (kiegyenesedik, s megcsillan az energia) Azóta nem tudok ránézni! (keményen) Nem tudok ránézni!

Berzsenyiné (kicsattanva): Hogy mer így beszélni, Misky?!...

Misky (még tartja magát): Nem én szólok, de Helmeczy úr!

Berzsenyiné (kardosan): Helmeczy úr? Úr? Aki boros szájjal fröcsköl?

Misky (ingadozva): Korához képest avatott fő...

Berzsenyiné: Lányhírré vadászó himpellér! Az! S ha én vagyok Misky - megütöm!

Misky (összehullva): Könyörgöm... bona fide...

Berzsenyiné: S a jóság és szeretet - semmi? Cselédek szolgálja s urak ura: Berzsenyi - nem érdemel hitet és pártfogást? Magától, akit húsz éve istápol, s tőlem, gyermeki anyjától?... (szelídre, elmélyedőre csitul) ... Tornyok indulának... Okosságának tornya... Miből lett, hogyan lett, nem tudom. Csak elnőtt - én meg lent maradtam... Hallom néha, vihar jár és nagy madarak szállnak... De jó nekem itt, a torony láb tövében (tapogatva a szókat) és máshol én, talán, még sohase jártam... (maga elé) Hogy a torony egyszer csak elindul, s gazdátlan marad a fészek... Hát annak, akkor, Misky, úgy kell lenni. Várni kell. Vagy váratlan elmenni. Mindegy az már...

Misky (sírva, motyogva): Mindegy, könyörgöm, mindegy.

Berzsenyiné (összeszedi magát, s megrázza az öklét): Hanem a kedvesnek, drága Helmeczynek, kerüljön csak elé, megadom a tromfot!... (haragosan elsiet a bal-hátsó ösvényen.)

Misky (szontyolodva bámul, majd mérgesen hadonász): Drágalátos Helmeczy! Csak kerüljön a szemem elé! Megadom a tromfot!

3. JELENET

Misky, Helmeczy, Geöndeözt

Misky és Geöndeözt (jönnek a bal-első ösvényen.)

Helmeczy (vállára üt a háttal álló Miskynek): Agyisten Gabi bátya! Maga is idekint?

Misky (dühös arcot vág, s ekként felkészülve, perdülve megfordul, villámló szemekkel végigméri Helmeczyt): Az én nevem nemes nemzetes és vitézlő Misky Gábor úr! Igenis, könyörgöm! (és keményen, döngve el balra.)

Helmeczy (mosolyogva néz Misky után, s maga elé mormogja): A kanóc úgy látszik nem fogott, vagy túl nagyot lobbant... (fenn) Üres a tuszkulámum!... (a díófa alá lép, s az asztalom motoz.) De íme, itt az opus. (kezébe akad egy csipkekendő, mit Judit itt felejtett.) ...S bölcs gyümölcs mellett egy virág... (orrához emeli, s fölszívja illatát) Nincs rajta olaj, csak névtelen búbáj, illatok ősanija, asszony... (mintha a zsebkendőnek beszélne, de szeme el-elvillan, s a hatást lesi Geöndeözön.) ...Fanyar titkosság húszon innen - túlfeszült gyerkőcnek való. Mily más az isteni teltség, honnan már omlik a sejtés és jön, de még nincs itt, a tudás...

Geöndeözt (sötéten): Elég, Helmeczy! Ne ingerelj!

Helmeczy (csodálkozva): Ingerellek? Hát tehetek én arról, hogy itt egy csipkefátyol, s rokkant betűk sóhajos garmadája?... S hogy itt, ezek így, egymásra szédültek?...

Geöndeözt (küszködve): Bolondság! Hisz apja lehetne Juditnak!

Helmeczy: Apja ám, de nemcsak e szívhölgynék apja, hanem millió imádságoké, miket most tanul nyögve a nemzet! Á, nagy tanítómester e búsfejű, s zekéje alatt Hadúr lángjai, mitől a mindenség lobog! Hát csak épp itt, e díófa alatt, maradna hideg egy Vesta-oltár?...

Geöndeözt (kapaszkodva): Nem csitri lány ez!

Helmeczy: De poeta, vagyis: örök nyugtalan, ki túl figyel Afrika felé, hogy onnan tán zene hangzik, s álmodván nincs ébredése, mert nyílt szemmel megy az álom után... S most itt dalol a muzsika mellette, ezüstkürt, gyöngy-pikula, s violinból szárazó méz-szál... S a vén magyar égre fölfeszül Hellas bársonyos kékje, hullik az aranyeső és kecses állati figurákban úszik a szerelem közte... (mustrálja Geöndeözöt, s a hangja ridegre, élesre válik.) Ami engem illet, én szeretem e bohókás, klasszikus népet...

Geöndeözt (Helmeczyhez lép, megfogja karját, s forrongva kérdi): Felelj nekem erre, Helmeczy! Napok óta etetsz evvel a méreggel. Lefeszíted a földre, fölpeckelsz és belém vered, rám öntöd a kint! Hát mit akarsz? Mért lovalsz? Mi a célod ezzel?

Helmeczy (nyugodtan): Barátod vagyok - és figyelmezek. Aztán meg... (mosolyogva körülméz és önkéntelen, tetszelgő elszólással) ...forgatni kell itt a dolgokat, mert poshadnak, s fülledt a levegő...

Geöndeözt (komoran): Hogy érted ezt?

Helmeczy (kissé zavartan): Á, semmi, forma, szóvirág... (észreveszi Berzsenyit, ki most lép fönt a küszöbre - kihúzza karját Geöndeözt kezéből, s közben ezt súgja) De itt jön Berzsenyi...

4. JELENET

Berzsenyi, Helmeczy, Geöndeözt majd Judit

Berzsenyi (gondok közt jön, de meglátva a vendégeket, szelídebbre erőlteti arcát): Jó napot uraim. (lejön a lépcsőn, kezet nyújt Helmeczynek.) Csak így, gyalogszerrel?

Helmeczy (hajlongva kezet fog): Mohamed híve is gyalog járja Mekkát...

Berzsenyi (egykedvűen): Az Mohamed meg a Kába.

Helmeczy (szelíd gúnnyal): De messzebb is, mint a gombai hegy.

Berzsenyi (kezet nyújt Geöndeöztnek): Mi újság, Geöndeözt?

Geöndeözt (jelentősen): Unalom. Tologatjuk, húzzuk az időt.

Berzsenyi (elnéz): Jöhet még, hogy fognád.

Geöndeözt (élesen): Annak is van módja.

(Hosszú csönd.)

Helmeczy: Üzenni tetszett, hogy kész a mű. (túlzottan) Már maga a hír is felüdített. Szabadna látnom?

Berzsenyi: Hagyja még. Át kell hogy olvassam, egynémely zökkenők miatt... Egy hét múlva, aztán viheti...

Helmeczy (szenvelegve, célzatosan): Tehát egy hét még, szomjan és tudatlan... be kár...

Geöndeözt (erélyesen): Nincs itthon Judit?

Berzsenyi (csöndesen): A méhesbe ment.

Geöndeözt: Komoly szóm van vele. És Önnel is, bátyám.

Berzsenyi (mozdulatlan): Hallom.

Geöndeözt: Maholnap két hava hogy idejött Judit. Érthető okokból követém. De tovább nem ülhetek a hűgomék nyakán. Úgy is szűken vannak.

Berzsenyi (vontatottan): Judit csak egy hét múlva mehet. Megszállhatsz nálam is addig.

Geöndeözt (hevesen): Dolgom van otthon.

Berzsenyi (lassan): Juditot akkor majd én viszem haza.

Geöndeözt (fokozott hévvel): Judit velem jön!

Berzsenyi (mint fent): Nem mehet. Judit csak egy hét múlva mehet.

Geöndeözt: Miért?

Berzsenyi: Művem igényli, hol segítőársam.

Geöndeözt (háborogva): De hiszen üzente, hogy kész van a mű. Hát mi az a mű? Penelop inge?

Berzsenyi (hidegen, de már a szavak alatt forrva): Bíráltni nálunk tacsókóknak is szabad... (lefojtva az indulatot) Egy okkal több, hogy fontoljuk a mondandót...(makacs súllyal) Judit tehát csak egy hét múlva megy.

Geöndeözt (kirobbanva): Én pedig percig se tűröm itt tovább!

Berzsenyi (mormogva, gyanakvón): Mi ütött beléd?

Geöndeözt: A fáma, mely e híres diófán lefetyel, ahelyett hogy Takács Judit szoknya-porát csókolná!... Az alvég, a felvég, mely cselédsorba veri a legnemesb úrhölgyet!...

Berzsenyi: Szemétraj nem ér a magasba. És Judit itt áll.

Geöndeözt: Nahát én nem állok. Én lent vagyok, emberek közt, s nem tűnök fecsegést!

Berzsenyi (vállat von): Te dolgoz.

Geöndeözt: Igaz. Enyém és Judité. Kettőnké. Majd elintézzük.

Berzsenyi (hangja mint ablakhoz vágódó, visszahulló, konok, akaratos dongás): Judit előbb nem megy.

Geöndeözt: Majd megkérdezzük.

Berzsenyi (mint fent): Megígérte.

Geöndeözt (riadtan): Á, hát kérni kellett?!

Berzsenyi (mint fent): Na igen. Kértem. Ígérte. Szükség van rá. Ennyi.

Geöndeözt (föltő, forró, támadó): Akkor hát igaz a fáma. Kötések vannak itt. Ígéreték. S a rokonság ürügyén csalogatás!

Berzsenyi (megrázza magát, megnő, s feldörgő erővel): Elég!!

(csönd.)

Helmeczy (simán, Berzsenyi felé): Pardon, hogy élek és hallám e szókat... (elfelé mozdulat.)

Berzsenyi (Helmeczyhez): Nincs mit takarnom, sose volt, bár szavam se igen volt - ostobákhoz! (Geöndeöztöz) S te az vagy, esztelen fiú!... Nem is téged, Juditot illeti e főhajtás, kit, hogyha köszöntök, magamat köszöntöm! Te pedig rágalom-fegyverrel őrzöd! És tudod miért? Mert nem érted. Mert költői készség is lakik a lányban, egy lelkedtől idegen világ, s te riadtan állsz, mint az alabárdos, ki szüntelen levegőt döfköd. Holott hát tiéd a lány, s ha csöndesen leülsz a gümnazeion sarkán, estére, ne félj, megkapod a csókot... (a gúnyos fölény lassan fájdalomba tompul) ...Hát bocsánat legényke, bocsánat, ha irodalmi tájakon sétálgatnánk. Ártatlan séta ez, hidd el, s ködképek közt kanyargó bánatos... Hát ne bánts d e játékot, öcsém, s ne fájlald úrmagam tisztességét, mert az csak habgolyó, levegő, ez pedig... (öklét kinyújtja s rámered) - van!

Judit (Berzsenyi szavai közben jött a jobb-ösvényen, s észrevétlen megáll a háttérben.)

Geöndeözt (a Berzsenyi kinyújtott öklének): Tudom, amit tudok, s nincs tanuló kedvem. Judit az enyém, hát elviszem. Délibábón át és öklökön át! De hazaviszem!

Judit (előlép, Berzsenyi és Geöndeözt közé): Itt vagyok, Feri. Hazamegyek.

Geöndeözt (széttáruló örömmel fogadja Juditot, s megcsókolja kezét.)

Judit (hosszan rásimít a Geöndeözt balkezére és kissé riadtan fordítja fejét Berzsenyi felé.)

Berzsenyi (gúnyos és keserű, de reszket a hang, Judithoz): Vitnyédy ösztöne jól mondá: nem való nektek a poétaság. Vitnyédy csak abban tévedt, hogy az elmét okolta, hol gyöngeség az ok. Ó, tudtok ti remekbe faragni - de nem azért faragtok, mert áldozás a mű, hanem mert csábos az efféle, s alkalmas nászhozomány... Evoe, szárnyalás, emberség, erő - de füttyög a legény, hát zuhanni kell...

Judit: Egy élet, még delelő, s este - mely felé egyszer útra kell kelni - hazahív, hát én élmegek. Igaz, füttyög a legény, s minden lehullás szomorú - de ha már földön kell járni - járjunk egyenes fővel...

Berzsenyi (vergődve): Egy zokszó, mit jegyessed ejthet, súlyosabb tehát teneked, mint adott szavad és ígéreted! Holott egy hétről, minden napból egyről lenne szó csupán... (gyermekes panasszal) Most aztán mit csináljak? ...A szimbolikus szólásokról épp imént jutott eszembe egy és más... Az én

hogy szúrjam közbe?... Sorközön, margón - oly kurta mind -, hogy fér az én szálas, ágbogas írásom!... Hát nézd, Judit, hisz ígérted...

Judit (szeme ingadozva rebben ide-oda, majd halkán Geöndeözt höz): Egy hétről lenne szó. Talán...

Geöndeözt (hevesen): Egy percig se várok. (átfogja Judit vállát, s mintha kifelé vonná) Megyünk.

Judit (Berzsenyihez, fátyolosan): Nem rajtam múltott. Ég veled. (Geöndeözt el balra, kifelé indul.)

Berzsenyi (forró vágyú, önfeledt, szerelmes kiáltás): Judit!! (s karjai könyörgőn, hívón.)

Judit (kifejti vállát Geöndeözt karjai alól, két-három lépés Berzsenyi felé, s elhaló sejtelmesen): Berzsenyi... Hígyem-e... Hogy én... Hogy kellek... S isteni szomjad e senkire vágyik...

Berzsenyi (tárt karokkal, sóváran): Tűnő ifjúság... Verseim...

Geöndeözt (dühös, fenyegető lépésbe lendülne, de...)

Helmeccy (Geöndeözt mögé surran, átfogja karját, s visszatartja.)

Judit (mintha álomban, Berzsenyihez lép, a keblére simul, s a hangja alázattal kúszik fölfelé): ...Nagy nagy király... kit sose láttam...

Berzsenyi (lázban, dadogva, rajongva): ...Ösmerős élet, ...mely visszajöttél...

Geöndeözt (ki meredten, lihegve lesett, lerázza magáról Helmeccy, megrántja vállát, s hetyke daccal vágja): Hát Isten veled, Judit!... (gyorsan el a bal-első ösvényen.)

Helmeccy (még egy jelentős pillantás és nesztelenül el Geöndeözt után.)

Berzsenyi (két keze lassan, áldon a lány hajára simul, majd csókosan végig a karokön, s megfogja Judit kezeit, a diófa alá vezeti, leülteti, székéhez közel húz egy másikat, maga is leül, s ismét a lány keze után nyúlva, boldogan, fölnyílván, suttogja): Isten hozott Judit... Mióta elmentél - tudod, hogy elmentél? - parázsló ösztökék kergettek engem, hogy nagyságos, íves kapukat építsek, minőket Róma vezéri se láttak. Kőd-szüzek ültek a kapuk előtt, ölükben virágok, valakire várók, s én, mint a harsonás, napestig jártam, keletre lesve, ha jönne... Ki jönne, miért, nem keresém. De tudtam, hogy egyszer majd feldobog a mellem, s szárnya nő mindénnek, ami várás, mert valaki: születés, kivirágzás, könnyűség, szédület - eljön... S hogy eljöttél, nem érzem ajándék bókját, inkább a tulajdon örömét, ami már enyém volt, rábsoron elvették, s te íme visszahoztad... És visszafordul életem hajója, megyek az ifjúság felé, s a lepergett évek, miket nélküled jártam, fölfelé törnek, tefeléd... Dongó beszédem húsz év múltán suttogó lesz és iramos...

Judit (rajongva és önkéntelen kapaszkodva a szóba): És repülnek az ódák...

Berzsenyi (hangja megdöccen, lehül): ...Az ódák?... Én nem erre gondoltam. Nem a tovaszálló és elhaló szóra, (ismét meleg lesz, s közvetlen) hanem a kicsengő öröme, mely mint a ringó acélkörte, játszik a boldogság harangján, csattogva újra és mindig, - s megtanít újra a szépre, tégedet mutatván... Homlokodat, hisz mi más a fenség? Szempilládat, mely mint az ábránd. Szádat, mely szellemek frigye. S állad, a jóság és szeszélyek völgye...

Judit (méla mosollyal): Iskolakönyv... Aesthetika...

Berzsenyi (kizökkenve): ...Okulásul - önmagamnak. Ó, mert a szomjú várás önössé tesz ám végtelen. (meleg folyamattal) Kincseidet, miket adsz, s széplátásaimat nem fogom papolni többé. Magamat díszítem velük. Mert élni akarom, amit írtam, képzelet álmaim: szerelem... (suttogva, szenvedélyesen) Hellasz gyönyörű istennőm!... Im, koszorús kocsim... Olympiád pora és laurusa rajta - óh, jöjj velem, ... regélj...

Judit (elragadtatva): ...Miről regéljek?...

Berzsenyi (gyors hévvel): Cyprisről... A mézszavú szájról, mely néma volt, s örökké dalolt... Vagy...

5. JELENET

Berzsenyi, Judit, Berzsenyiné, majd Misky

Berzsenyiné (jön a bal-első ösvényen, s látja Berzsenyit, ki Judit felé hajlik. Megáll, s a kezeit szívére szorítja.)

Berzsenyi (fölkad, arca komor lesz, de mikor feláll, a mozdulat inkább unott, mint riadt, maga elé morog): Zsuzsánna...

Judit (feláll, s a szégyen lehúzza fejét, s a szemeket.)

Berzsenyi (már töprengve): Jöjj közelebb, Zsuzsánna... (elindul az asszony felé.)

Berzsenyiné (nyűgözötten néhány lépést tesz.)

Berzsenyi (most Judit és az asszony között áll, s emehhez beszél): ...Eljegyeztem Juditot az emberek előtt, s Isten felé indulóban híd a te jószágod. Köszönöm, hogy elhoztál eddig, s csöndesen átbecsátsz magadon. Csöndesen, Zsuzsánna. Így. Mert nem igaztalan e fordulás, csak sorsunk lett általa teljesebbé. Hű anyaságodból eltűnik a zengés, nyugtalan én, aki voltam - nekem pedig határok nyílnak, messze cél, s magasztos állomás... Hát elköszönök tőled, ápoló társam - s árnytalan délben, ha fönt áll a nap, mondd gyermekinknek, hogy: otthon vagyok... (kézen fogja Juditot) - Jer, Judit, induljunk... (Judittal a bal-első ösvény felé indul.)

Berzsenyiné (égő, de könnytelen szeme tapadva kíséri Berzsenyit, s Juditot.)

Misky (szembe Berzsenyivel, sompolyogva, dúltan jön és félreáll az útból)

Berzsenyi (Miskyhez): Judit Önhöz száll ma éjszakára. Reggel kocsi várjon, s egy futó szekér...

Misky (fejet billent, s összébb zsugorodik.)

Berzsenyi és Judit (el balra.)

Misky (nagyon lassan, mintha földön kúszna Berzsenyiné mellé, a szoknyaszélét megcsókolja, s sírva fakad, így): Tekintetes asszony... Zsuzsika...

- F ü g g ö n y -

III. FELVONÁS

A niklai kúria szárnyépületében, Misky tisztartó-lakásán. - Gerendás, egyszerű szoba: fiókos szekrény, asztal és székek. A falon búzakoszorú, csodára nőtt kukorica- s paprikafüzér. - Hátral és jobbra ajtó, baloldalt ablak és ajtó. - Már száll az este, félhomály.

I. JELENET

Berzsenyi , Misky és Helmeczy

(Berzsenyi az asztal mellett ül, lehiggadt, fáradt, csak egy-egy feltörő mozdulat mutatja lappangó, lázas idegéletét. - Misky Berzsenyi előtt áll, szolgálatkészen, szomorún. - Helmeczy karba tett

kezekkel az ablak előtt, kinéz és mintha mire se figyelne.)

Berzsenyi (Miskyhez): Ezerkétszáz hold az inventáriummal és negyven hold szőlő. Ezt három részre ossza. Egy rész Zsuzsannáé, egy a gyerekéé, egy pedig enyém. A niklai belsőség Zsuzsannának jusson. Szántó, szőlő, s egyéb, egyformán harmadba. Minderről pedig osztálylevél legyen, s azt küldje utánam Kis János címére, hol, ha nem ott lennék, megmondják a címet.

Misky: Reggelre, könyörgöm, meg lehet az irás...

Berzsenyi: Akkor, Sopron után, útbajtem Pozsonyt, s a káptalannál deponálom. Hát fogjon hozzá, Misky. Ehol toll, meg tenta.

Misky (húzódózva): Előbb, könyörgöm, számba kell vennem az istengyalult-tököt...

Berzsenyi: Minek az?

Misky: Hogy megolvassam, s dividáljam, könyörgöm. Reggel hordták, s délután, s még nem volt érkezésem...

Berzsenyi: Csapja akárhová e semmi lappáliát!

Misky (töprengve): Igenis, könyörgöm. (új kibúvót talál) Ám meg kell, hogy kérjdem a kint való sommát a juhok, malacok és kecskék irányába, hol is mutáció lehet péntek óta...

Berzsenyi: Hát menjen, számoljon, csak csinálja végre! (s hogy Misky nem mozdul) Na mire vár?

Misky (küszköd, s kivágja): Ha netán másképp méltóztatnék...

Berzsenyi (az asztalra csap): Mi?

Misky (nagy fohással): ...Másképp méltóztatnék... dolgait intézni...

Berzsenyi (dühösen és csodálkozva): Misky!

Misky (még kapkod, de fokónként erősebb): A tekintetes úr a mi világító fáklyánk... Lelki támasztékunk... És kalendárium... hát itten, könyörgöm, nincsenek pocséták... És itten, ha bibliát olvas az ember, mintha a tenyerén lenne a lelke...

Berzsenyi (türelmetlenül): Mit akar ezzel?

Misky: Világos, könyörgöm, éles az árnyék... S télidőn, holtakat, múltakat nézek... (messzire mészire mészire) Emlékszem. Nézem. Ez bizony meghalt. Mért hagyta, hogy haljon? Hisz doktora voltál! Jó neki, hogy meghalt?... Akkor még, könyörgöm, nem volt ily világos. Minden szaladt. Én is. De megfogtam magam. Hosszú nyakú, esett vállú, gyáva legényt fogtam, nehéz nyelvét haraptam, de megfogtam, fogtam... (álmot látó halkán) Így volt. Este volt. S akkor megállt minden. Azt mondta, hogy szeret. És hívott, hogy fussak vele, a mindennel. S én már-már futottam, de fogtam magam, s azt mondtam: itt maradsz másénak, birtokos kérődnek, s engem, senkit elfelejtsz... Hát el is szaladt minden. Meghalt nekem minden. - De neki jó, hogy - meghalt...

Berzsenyi (hallgat. Idegesen villan Miskyre, s másfelé, majd hirteien, lecsapva): Mi ez? Példázat?

Misky: Történet, könyörgöm.

Berzsenyi: Tehát tanulandó. (gúnyosan) A talmi üdvözítő, ki megfeszül, mert tetszeleg az önfeláldozásban...

Misky (nemesen, egyszerűen): De megfeszül.

Berzsenyi: S a megváltás?

Misky (mint fent): A másik boldogsága.

Berzsenyi: A másiké, ki szerette és futni akart Önnel?

Misky (jámboran): Én koldus voltam. Ő gyermek.

Berzsenyi (kinyúlva): S a koldusbotot ugye, nem lehet eldobni?! Nem lehet karcosan két marékra fogni?! S a gyermeket nem lehet nevelni?! Mi?! Jobb ugye megállni, futni hagyni mindent, a bordák alá marni, a nyelvet leharapni, s az elvetélt tragikumban bambán ácsorogni!...

Misky (konokul): A másiknak jó.

Berzsenyi: De én?! Hát én soha? Mindig csak a másik? Hát mi van itt énbennem? Mit adhatok neki? Acsarkodást és mogorvaságot, mert itt fogott, mert élek - ezt adjam hitvesi résznek?...

Misky (mint fent): Én nem tudom...

Berzsenyi (felugrik s csattan): Mert számár kend, Misky!...

Misky (összerezzen, lekonyul, s a régi).

Berzsenyi (mint fent): És mindenki számár, ki Archiméd pontját kint lesi a légben. Itt van a pont a lábam alatt! Ráfeszülök, s elrúgom, amerre kedvem tartja!... Hát elrúgom, látod, te szél befűtta lábnyom!?... (lehűlve, nyersen) Eh!... (s int, hogy Misky menjen).

Misky (meghajol és halkán, akadozva): Akkor hát, könyörgöm, megolvasom majd az istengyalult-tököt... (hátrálva el a középső ajtón)

2. JELENET

Berzsenyi és Helmeczy

Helmeczy (eljön az ablaktól. Tétova léptekkel kerülgeti Berzsenyit, majd mintha lecsapna rá): A tekintetes úr tehát útra kél reggel?...

Berzsenyi (kemény fejkapással): Tán Ön is remonstrál?

Helmeczy (gyorsan): Ah, én!? Hát lehet valami szívderítőbb, mint ősszel az akácvirág? Az álomra szánt édes és illat, mely lázadtan rátör a hervadásra... Ha igazság tenné a törvényt, minden virág kétszer nyílnék...

Berzsenyi (keserű gúnyjal): Tehát még egy példázat! Számár után a filozóf!

Helmeczy (tüntető élénken): Ah, nem!:

Berzsenyi: Na nem is! Mert sánta a parabola! (délcegen föláll) Nem minden fa homoki plebsz: akác. S van, amelyik gyűlöli a meghunyászkodást, s e kacér alkuvást a sír küszöbén... (zsémbesen) Második virágzás!... Nagyszerű! Mily jól ismeri Ön az én életemet!... Hát mikor virágzik Berzsenyi? S ha időre virágzik, virágzott már? Itt. E planetán. Nos?...

Helmeczy: Az embervirág átlag harminc körül nyílik. S milliók szabálya adja az egyet.

Berzsenyi: Nem ösmerek fölöttem szabályt, s nem érzek konvenciókat. Csak magamat érzem. És megnyugtatom Önt: eddig még nem tettem vallomást...

Helmeczy (settenkedve, hízelegve): Vajha már lapunkat ékesitené e vallomás... E kérdésre, lapunkra tudniillik, igenlő válaszát óhajtanám végre, s valamely ajánlást Festetichhez... A gróf urat segélyért duplikálnám, s az arany így vígabban csengne...

Berzsenyi (kelletlenül): Hagyjuk ezt, Helmeczy. Tervem most úgyis Pest felé viszen. Ott sorát ejtethjük.

Helmeczy: De miért e húzódás?

Berzsenyi (kurtán): Tudható.

Helmeczy: Különös... Úgy hívém eddig, hogy Ámor a Múzsának kezére jár, s nyilai pennára

hegyezve, verseket írnak...

Berzsenyi: Ma - s nem tudom, mikor lesz holnap - nincs kedvem poétaságra.

Helmeccy (túlzottan): Megremeg Olymp s a Helikon, s Berzsenyi népe pusztákon bolyong... Uram, ki tunyákat, s holtakat ébresztél - most, mikor Herder szava száll Európán, s közel enyészetet jósol a magyarnak?...

Berzsenyi (felhorkanva): Herder? Csodálom balgaságát! Hol írja ezt? Még nem olvasám.

Helmeccy: "Ideen zur Geschichte der Menschheit"... Nyomós írás a külnépek előtt...

Berzsenyi (tüzesen): Bennem csak megvetést fakaszt. Mert rosszakarója e honnak, ki tagadva e tömérdek energiát, enyészetet jósol a tespedőnek. Enyészet? Itt? Hol, miként bennem, ágbogas erősbén, most indul az élet szerető vallása? Enyészet, itt, hol sziklaverő izmok, vadölő hév és szűzies jóság veti a gabona ágját, s vetheti, ha kell, Cyclopsok tömbjét, s Szemirám éneklő kertjét?!... Temető, itt, hol a történelem - katasztrófák fekete folyója, de mint a Nílus, ránk borul, s századok csíráját szívja a színre!

Helmeccy (mélázva): Ezeregyéjszaka... Meseszó...

Berzsenyi: Addig mese csak, míg akarom!...

Helmeccy: Kiszikkadt perzsa kény - s akarat?...

Berzsenyi: Újság és lerongyolt dicsőség hegyeit döfködöm belé, s hitemre mondom, felszökik!

Helmeccy (lelkesen): Ezt, ezt a tisztító rianást várjuk! Mért késlekedsz hát, fejedelem?!

Berzsenyi: Amiért a legionárius, ki olajfát lelt a csataúton. Leheverek s kínálom hajszolt, munkás magamat. Nesze, egy mosoly, nesze egy zsibbadás - és mondd, edd és játsszad e bús fogalmat: én...

Helmeccy (kicsinylően): Csinos játék.

Berzsenyi: Bölcs játék. S nélküle nem nyerhet csatát a köz. Mert íme, e szív és e szemek... Hogy téptem, emeltem őket, veremből fényre és végig a litániákon... Vízözön s cselekvés helyett csermely fakadt és álmodás... Hagyjatok tehát... Majd holnap...

Helmeccy: Holnap... De kár... Holnapra a dalok, e karcsú, kedves gímek, mind tovatűnnek, s gömbölyű ebecskék maradnak a kertben... S bizony mondom, dalol még, pedig meghalt Hymfi...

Berzsenyi: Eh, én nem vagyok lírikus!...

Helmeccy (sóhajt, s szenvedőn a jobb ajtó felé): Hát szép álmokat, Takács Judit. Elárvult lantodat lelkemre akasztom, s majdan, ha fehérre szomjazom, megkeresem rajta ujjaid nyomát... (Berzsenyihez, kedvetlen, de nagyon mély bókkal): Híve vagyok, s szolgálja. S ha Pesten megtisztel a tekintetes úr, végtelen boldog leszek. (Lassú, táncos hátrálás a közép-ajtó felé.)

Berzsenyi (Helmeccy suttogó búcsúját kutató, gyanakvó játékkal figyelte, s arcán gondolat száguld, most hirtelen, nyersen): Helmeccy!

Helmeccy (élénken kiegyenesedik, villanó mosoly és előrenyúlás)

(fojtott, tompa, gyors ütemben):

Berzsenyi: Ön imént Juditot aposztrofálta, s hivatlanul bár, de mutatá, hogy volna még valamely mondandója...

Helmeccy (húzódózva, ingerkedve): ...Istenem... Egyéni impresszió...

Berzsenyi (rácsapva): Nos?

Helmeccy (mint fent): ...Ellágyulás és hódolat - egy hölgykebel nagysága előtt, melyben a költészet túlteli szerelme, mint új Minotaurus, nyeli a múltat, kötelmet, mindent...

Berzsenyi (megmarkolja Helmeccy csuklóját és sötéten, lesújtón): ...Hogy Judit áldozat?...

Helmeczy (bátran és keményen): Az.

Berzsenyi (elbocsátja Helmeczyt, suttogva): Miért?

Helmeczy (nagyon halk, de élezett szókkal): Mert elkábította a gondolat, mely, mint a tavasz, rázuhant, mondván: te lész a Berzsenyi múzsája, sőt, ah, nem is múzsa, földanya lész, ki új erőt, életet sugároz... Egy szerelmes, egyszerű leány a fejét rázná e szókra, s szívét, a terített oltárt, dehogy hagyná el hűtlenül... Ám Takács Judit poéta, honleány, - s szíve, e drága köntös, didergő nemzetét takarná!... Hát tűz-karika lesz a szíve, amelyen fia átfut a költő szenvedélye, fölhasan az óda, s a magyar dicsőség!... Óh, csöndes, nagyon csöndes szolgáló lesz Judit...

Berzsenyi (maga elé): Kérdezém... azt mondá, szeret...

Helmeczy: Az áldozat alá, valahogy, akárhogy, szikrát kell lopni. Hát nem mondhatja: nem...

Berzsenyi (főlemeli fejét, s támogatást váró lassan szomorúan): Tán külsőm riasztó, s eltaszító?...

Helmeczy (halkan): Húsz év előtt más volt a tekintetes úr...

Berzsenyi (fölpattanva): Geöndeözt küldte Önt?

Helmeczy (ajkbiggyeszte): Ért is az efféle fantáziákhoz! Csak háborog, csapkod és szilaj, mint ifjan és verstelen Horác... De kalkulusaimat könnyen igazolná. Például, ha idehívnám. Persze, csak négyszemközt: ő meg a lány. Csak a szívet a szívre, semmi cikornyát. És nagyon halk zenét a múltból, mikor még együtt sétálgattak... Akkor aztán onnan (a baloldali ajtóra int) profán is hallhatja, mit felel a lány... Nem kíváncsi rá a tekintetes úr?...

Berzsenyi (tépelődvé): Leselkedni, mint inasok...

Helmeczy: Ily bizonyágért érdemes.

Berzsenyi (lobbanva): S ha kezemben a bizonyág?

Helmeczy (hidegen): Tanúsíthat vele.

Berzsenyi (lázasan, utánakapva): S ha nem akarom?

Helmeczy (mint fent): Összetépi.

Berzsenyi (a föld felé sújt): Hát összetépem! S ha balga végzet hozta Judítot, kinnak és keservnek - legyen. - Ön mondá: teremtőm lenne e lány. S már érzem az élet jöttét. Gyötrelmes lesz-e, vagy boldog - mindegy. Csak lendület legyen és újhodás. Csak ki innen, e fojtott, bevégzetlen körből, hol ájultan, bénán tűnnek az évek és nappalok árnya, éjszaka gyásza egybefolyik és mindig, mindig csak este... Hát innen el kell menni és most végre látom, hogy merre. Kezemben hófehér, virágos vándorbot, amelyből erő sugárzik!... (az elragadtatásból föleszmél, s hirtelen komorra fordul.) S ha fájdalom néked e kapaszkodás, Judit - túrnöd kell, s futnod, amerre járok...

Helmeczy (a forró szavak közé mint a hideg fütty): Tehát a költői hivatás!? Ehhez kellene szín!? És isteni mindegy, hogy bakacsin vagy bíbor, csak mély legyen, s lenyűgöző!? Ám, hogyha mindegy: kín-e vagy gyönyör - mért nem a kesergő szerelem? Mért üljön Judit a fekete batáron, mikor Ön egyedül is utazgathat rajta?... (melegen.) Hát nem szebb a tünde emlék sebe, s elválni halkan, így talán: Köszönöm, lányka, hogy megsebeztél...

(Hosszú csönd.)

Berzsenyi (mélázásból, hirtelen): Bizonyágot!

Helmeczy (nagyon gyorsan, szinte futva): Tüstént!... (el a hátsó ajtón.)

Berzsenyi (le-föl jár, meg-megáll, s a jobb-ajtóra pillant. Az ajtó felé indul, haboz és tovább megy, végre bekopogtat, s halkan, majd erősen): Judit... Judit!...

3. JELENET

Berzsenyi és Judit

Judit (belép jobbról. Nyomott, halvány mosolyú.)

Berzsenyi (gyöngéden): Háborgatlak?

Judit: Nem.

Berzsenyi (kissé zavartan, közel lép Judithoz, de nem fogja meg kezét, később is, sokszor feléje nyúl, de visszarántja, s lehull a keze): Misky a jószágot számolja - s egyedül, rám tört a fősvény ember vágya: aranyat pengetni, társalogni vele, tudni hogy enyém és senki se látja... bolond szenvedély, de van értelem benne. Mert így, ahogy itt vagy, négy fal közt velem, s hallom a hangod, aranya peng - csak most az enyém, mert senki se hallja...

Judit (szelíd éllel): De úgy járhat vele, mint lopott süveggel: odakint fagy és lefagy a füle, mert nem meri fölvenni, kivinni, mutatni...

Berzsenyi: Van azonban süvegem. Én tudom, hogy van.

Judit: De lefagyott a füle. Hát mit ér a süveg?

Berzsenyi: Na, van annak azért független értéke.

Judit (lassan, tagadóan ingatja a fejét.)

Berzsenyi: Azt mondd, hogy nincs? Hát nézd-e. Egyszer majd írok néhány verset, s neked adom mind. Senki se olvassa. Senki se tud róla. Egyedül csak te... Az az írás nem érték?

Judit: Drágaság nekem - de nem érték. Hogy érték legyen, ahhoz szerte kell, hogy szálljon, s a lelkekbe szálljon, mint karácsonyi ének. Akkor aztán fent kigyullad a hír, mint a keleti csillag és ez az igazi érték... Ó, én már sokszor töprengtem ezen, s verseimet nem hagynám kézközön tengődni, mint ahogy Ön!... Hogy Virág a vállára vereget és Vitkovics bókol! Hát mi az?... (asszonyosan, pergőn) Vitkovics!... Igazán különös, hogy Vitkovics háza irodalmi fórum, s találkozóhely!... Miért nem Berzsenyi háza?... Épp imént gondoltam erre, s a praktikumokat tervezem... Ha Pesten leszünk, hetenként, mondjuk szombat este, franciás, galant kis csevegő lesz nálunk... Festetich, Pongrácz és Kruchay Félix - na és költők... Helmeczy ilyesben ügyes, Ön pedig...

Berzsenyi (mogorván közbevág): Én pedig kereket oldok.

Judit (meghökkenve): De miért?

Berzsenyi: Mert unom e folytonos abajgatást, s pongyola lelkemnek mutogatását! Hogy Kölcsyek állnak az orrom elé, s latolgatják a véretem, a hír pedig, e kivénhedt szatellesz, félénken ácsorog mögöttük!... Nem! Már én csak magamnak csörgetem, ami arany bennem - és tebenned!...

Judit (kétségbeesetten, elhárítón): Berzsenyi!

Berzsenyi (sustorgó, mindent adó hévvel): Lelkem harmatát, mit a kerek földnek szántam, kehelybe gyűjtöm, préselem, s így nyújtom feléd, egyetlenem! Templomi kincsekből, ind király kövéből veszem ki a fényt, hogy előtted játsszék! Pillangós cipőbe, selyemharisnyába bújtatom a szókat, s kadrillban kecsesen lejtenek eléd!... Óh, ne félj, lesz csevegő szombat! Alakos leszek és színváltozó...

Judit (idegesen, majdnem sírva, s fölbomolva): De mindezt miért, ne lehetne... költői formán... mint eddig...

Berzsenyi (fojtottan, előrelendülve, leste a szókat, s most egészen összeroppan, nagyon halk, fájdalmasan): Nem lehet, Judit...

4. JELENET

Berzsenyi, Judit, Geöndeözt és Helmeczy

Geöndeözt és Helmeczy (a hátsó ajtón jönnek.)

Berzsenyi (nem néz a belépőkre, csak Juditnak mondja): ... "Egy élet, még delelő, s este - mely felé egyszer útra kell kelni - hazahív"... (bal kezét Geöndeöztnak, a jobbikat Juditnak nyújtja, s Judit kezét lassan a Geöndeöztébe adja. Judithoz): ...Hát menj... S ha csevegve, itt ott csönd fakad körülöd - este van Niklán... (kezei lehullnak, s elfordul.)

Geöndeözt (lassan, kissé húzva, vezeti Juditot.)

Judit (még egy szánó, szomorú pillantás Berzsenyi felé.)

Geöndeözt és Judit (el a hátsó ajtón.)

Helmeczy (komolyan, hosszan és mélyen néz Berzsenyire, s nesztelen el a hátsó ajtón.)

(hosszú szünet.)

Berzsenyi (betegesen vánszorog az ablakhoz s a kint rebbenő, sűrű homályba bámul.)

5. JELENET

Berzsenyi, Berzsenyiné, Misky

Misky (zajtalanul nyitja a bal-ajtót, körülkémlél, visszafordul, s Berzsenyinét biztatgató, nyájas alázattal befelé húzza.)

Berzsenyiné (riadtan, fájdalmasan belép.)

Misky (Berzsenyinét ura felé vezeti, de tisztos távolságban megáll.)

Berzsenyiné (Berzsenyihez lép, leomlik mellette, s hangtalan sír.)

Berzsenyi (mindig csak kinéz az ablakon, s bal keze lassan, mintha öntudatlan, tapogatva simít az asszony haján végig.)

Misky (Meghatva, meredten néz rájuk).

(F ü g g ö n y)

1918 november